

2009-04-17

Registrator
Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över betänkandet "I den äldres tjänst" från Utredningen Yrkeskrav i äldreomsorg (SOU 2008:126)

De fyra rikstäckande pensionärsorganisationerna i Sverige, PRO – Pensionärernas Riksförbundet, RPG – Riksförbundet Pensionärsorganisationer, SKPF – Svenska KommunalPensionärernas Förbund och SPRF – Svenska Pensionärers Riksförbundet, Sveriges samlade rikstäckande pensionärsförbund med drygt 550 000 medlemmar har beretts möjlighet att yttra sig över rubricerat betänkande och vill framföra följande gemensamma yttrande.

Utredningen behandlar personalförsörjningen i äldreomsorgen, som är av synnerlig vikt för den framtida äldreomsorgen. Denna utredning borde ha gjorts för flera år sedan. Utredningen visar, vilket också får stöd av Socialstyrelsen, att den framtida personalförsörjningen i äldreomsorgen kommer att bli svår. Samtidigt kommer utredningens förslag om ett nytt yrke med utbildningskrav att ha en genomförandeperiod på många år. Detta innebär att svåra problem med personalförsörjningen troligtvis kommer att inträffa innan utredningens förslag kommer att ge resultat, varför denna omständighet måste beaktas vid en implementering av utredningens resultat.

Sammanfattningsvis anser pensionärsorganisationerna att:

- en professionalisering av Sveriges största yrkeskår, personalen i äldreomsorgen är en positiv och angelägen reform,
- förslaget om en ny yrkestitel – äldreassistent – bör införas både till namnet och gagnet,
- förslaget om att skydda yrkestiteln äldreassistent accepteras under förutsättning att skyddandet av yrkestiteln inte försvårar eller inskränker möjligheten att rekrytera utrikes födda äldreassistenter,
- de föreslagna nationella yrkeskraven på äldreassistenter krävs för att markera en lägsta godtagbar kompetensnivå

- möjligheterna för äldreassistenter att kunna fördjupa sin kompetens i vissa ämnesområden och erhålla formell specialistkompetens är en mycket viktig faktor, dels i rekryteringen av äldreassistenter, dels för utvecklingen av äldreassistentens yrke.
- ansvaret för validering av yrkeskompetensen och utfärdande av kompetensbevis ska ligga på en nationell myndighet,
- förslaget att i yrkeshänseende skilja på omsorg och vård å ena sidan och service å andra sidan är en viktig förutsättning för äldreassistentyrkets utveckling.

Det finns tre vinnare i utredningen – personalen i äldreomsorgen, som får bättre kompetens för sitt arbete och en högre status för yrket, de äldre, som får bättre kvalitet på omsorgen, samt arbetsgivarna – kommunerna – som erbjuds bättre villkor vid rekrytering av personal i äldreomsorgen.

Utredningens förslag om en ny yrkestitel, äldreassistent, föreslås skyddas genom att den anges i lag. I avsaknad av uttryckligt motiv eller resonemang om behovet av att skydda yrkestiteln äldreassistent och konsekvenserna därav accepteras ändå att yrkestiteln äldreassistent skyddas genom lag under förutsättning att lagskyddet inte innebära hinder vid rekryteringen av äldreassistenter. Detta avser också eventuellt försvårande av eller inskränkningar i rekrytering av utrikes födda äldreassistenter med anledning av EU:s regelverk eller annan reglering, samt även olika slags hinder för arbetsmarknadens parter att förhandla om arbetsvillkor för äldreassistenter. Lagskyddet bör ses över efter en tid med syfte att undersöka om lagskyddet har medfört oönskade konsekvenser vid rekrytering av äldreassistenter

Det finns ett stort behov av ett nytt yrke med väl definierade yrkeskrav. De föreslagna nationella yrkeskraven på äldreassistenter krävs för att markera en lägsta godtagbar kompetensnivå. Vetskapen om att äldreassistenter har denna kompetensnivå skänker trygghet för de äldre och för arbetsgivaren. Ansvaret för bedömningen av yrkeskraven vid validering till kompetens som äldreassistent bör ligga på Socialstyrelsen. Det kan betraktas som ett tveksamt förfarande att arbetsgivaren blir ansvarig för nationellt gällande kompetensbevis till sina egna anställda medarbetare.

Möjligheterna att kunna fördjupa sin kompetens i vissa ämnesområden och erhålla formell specialistkompetens är en mycket viktig faktor, dels i rekryteringen av äldreassistenter, dels för utvecklingen av äldreassistentens yrke. Samtidigt pågår enligt våra erfarenheter en utveckling av äldreomsorgen, som ökar efterfrågan

av personal med specialistkompetenser för att ta hand om ett ökat antal särskilt (ofta multi)sjuka äldre med speciella behov. Vidareutbildning som specialisering och fördjupning av kompetensen bör med fördel ske på högskolenivå. Ansvar för reglering av kriterierna för specialistkompetens för specialiseringar ska åvila en nationell utbildningsmyndighet.

Det är angeläget att stödja utredningens förslag på att skilja på omsorg och vård å ena sidan och service å andra sidan. Detta får dock inte drivas så långt att kommunerna får svårigheter att organisera verksamheten utifrån de äldres enskilda behov. Kommunerna måste också få möjlighet att bedriva service i äldreomsorgen på samma villkor som de privata entreprenörerna i äldreomsorgen.

Nedan följer synpunkter på delar av utredningen.

I avsnitt 4.1 behandlas yrkeskravet värdegrund, förhållningssätt och värderingsförmåga. Betydelsen av avsnittet är grundläggande och det är tillfredsställande att avsnittet bildar grund för de övriga yrkeskraven. Dock bör det påpekas att begreppet värdegrund är ett över tiden föränderligt begrepp och bör kopplas till sociallagstiftningens uttalade värdegrund, då en särskild värdegrund för de äldre rimmar illa i ett samhälle baserad på allmän och lika respekt för alla människor i alla livssituationer.

I genomgången av yrkeskravet nämns den äldres sexuella läggning ytterst sparsamt. Socialstyrelsen har i sin rapport Vård och omsorg om äldre – Lägesrapport 2007 beskrivit att gruppen homo- och bisexuella personer är en förhållandevis stor grupp med särskilda behov. I rapporten påvisar Socialstyrelsen vikten av s.k. HBT-kompetens (kunskap om homo-, bi-, och transexuella) i utbildningen av personal i äldreomsorgen. Detta gäller även homo- och bisexuell vårdpersonal inom äldreomsorgen. Utredningen visar upp det normala uttalade heteronormativiteten med exkluderande av alla ickeheteronormativa uttryck. Med tanke på frågans komplexitet och vikt för en stor del av både äldre och personal borde utredningen ha tagit upp HBT-frågor åtminstone till diskussion eller hellre till behandling.

I avsnitt 4.7 behandlas yrkeskravet emotionell och social omsorg. Någon referens om kulturens roll för stimuleringen av de äldres hälsa och välbefinnande saknas. Som visas av Britt-Maj Wikströms avhandling och uppföljning "Estetik och omvårdnad" (Studentlitteratur, Lund 1997) spelar de estetiska uttrycksformerna stor roll i de äldres hälsa och välbefinnande. Detta resonemang om kulturens roll i äldreomsorgen saknas så gott som helt även om

utredningen nämner vikten och behoven av bl.a. kulturarbetares kompetens inom omsorg och vård för äldre.

I avsnitt 5.2 Behörighet att arbeta ensam anför utredningen att den rimliga fördelningen mellan personer med dokumenterad kompetens (äldreassistent) och s.k. "trainee" (personal under upplärning) aldrig bör överstiga en "trainee" per person med dokumenterad kompetens. Denna s.k. rimliga fördelningen bör lyftas fram och anges som en generell regel för att förhindra eventuella missbruk på arbetsplatser av för många "trainees" i relation till personer med dokumenterad kompetens. Ett krav för att "trainees" ska få arbeta under handledning är att den verksamhetsansvarige själv måste ha kompetens i hälso- och omvårdnadsfrågor på lägst äldreassistentnivå. Utvecklingen av dagens personal i äldreomsorgen till att bli äldreassistenter och "trainees" får aldrig i sig själv anföras som skäl för att minska personaltätheten i äldreomsorgen. Kommuner och andra omsorgs- och vårdgivare bör inte i framtiden kunna ha fler ej utbildade medarbetare anställda än antalet äldreassistenter. Dessutom bör syftet med professionaliseringen av yrket vara att minska behoven av anhörigvårdare och volontärer i äldreomsorgen, som tidvis tycks betraktas som substitut för specialutbildad arbetskraft.

I avsnitt 6.3.2 Kommande Program för Omsorg och vård samt dagens omvårdnadsprogram anser utredningen att 15 veckors arbetsplatsförlagt lärande i form av handledning av kompetent personal ska ingå i gymnasieutbildningen. Även i avsnitt 7.3 Specialiseringar om specialistutbildning av äldreassistenter ingår arbetsplatsförlagd utbildning med bl.a. handledning i utbildningen. Utöver den handledning, som föreslås i utbildningarna saknar utredningen ett resonemang om behovet av handledning i yrkeslivet för äldreassistenter. Med så många arbetsuppgifter av skiftande karaktär och krav på olika kompetenser bör handledning av kompetent personal vara en rättighet för äldreassistenter i yrkeslivet. Handledning kan även bidra till att förhindra utmattningsbesvär av olika slag.

I avsnitt 5.6 En översyn av SoL och HSL föreslår utredningen en utredning om förhållandet mellan kommunernas ansvar enligt socialtjänstlagen och landstingens ansvar enligt hälso- och sjukvårdslagen. En sådan utredning är angelägen mot bakgrund av de erfarenheter som finns om kommunernas och landstingens bristande samarbete i vård och omsorgsfrågor, som t.ex. arbetet med gemensamma nämnder. I detta sammanhang bör frågan om en enhetlig rättighetslag för hela hälso-, sjukvårds- och socialtjänstområdet tas upp till behandling.

Utredningens förslag om ett gymnasieprogram för utbildning till äldreassistent, programmet för Omsorg och vård med inriktning på omsorg och vård för äldre, är utmärkt. Det är anmärkningsvärt att det tidigare inte har funnits någon utbildning till Sveriges största yrkeskår.

Utredningen pekar på att det stora arbetet med att genomföra förändringar, som gäller Sveriges största yrkeskår tar – och måste ta – tid. Under denna tid ska upp till 120 000 människor komplettera sin kompetens för att valideras till yrkestiteln äldreassistent. Utan en ordentlig satsning på Komvux och andra utbildningsorganisationer lär denna uppgift bli mycket svår att genomföra.

I avsnitt 11.3 Ekonomiska konsekvenser av utredningens förslag föreslår utredningen att staten bidrar med tre fjärdedelar av de uppskattade kostnaderna för validering av nuvarande personal till äldreassistenter. Denna kostnad är för lågt räknad. I en situation med utbildning av "trainees" kommer det att krävas fler vikarier än idag, då – enligt kriterierna för äldreassistenter – "trainees" har ett flertal restriktioner för sitt arbete. Dagens vikarier har inte dessa restriktioner, vilket innebär att det kommer att behövas fler vikarier som arbetar som "trainees" för att utföra samma mängd arbete som dagens vikarier. Därför kommer kostnaderna för vikarier att bli högre än beräknat av utredningen. För att kunna tillgodose det stora behovet att validera och utbilda dagens personal i äldreomsorgen till att få yrkeskompetens som äldreassistent på en jämn och hög nivå bör staten gå in med stöd till ett återinförande av det arbetsmarknadspolitiska programmet med utbildningsvikariat på äldreomsorgsområdet med grundprincipen att arbetsgivaren anställer en vikarie under den tid en redan anställd medarbetare genomgår utbildning.

I dagens exceptionella situation, där så gott som Sveriges samtliga kommuners ekonomier är hårt ansträngda, kommer investeringar i validering av dagens personal i äldreomsorgen till att bli äldreassistenter att vara lågt prioriterade. Detta innebär att utredningens prognoser om validering av nuvarande personal inte är realistisk. Staten måste därför ta ett större ansvar genom att i större utsträckning finansiera den omedelbara valideringen av dagens personal i äldreomsorgen. Staten måste, dels ta ansvar för en större andel av kostnaderna, dels ta ansvar för att kostnaderna blir med all sannolikhet större än beräknade. Den nuvarande lågkonjunkturen med en allt ökande risk för ökande arbetslöshet bland kommunanställda är i övrigt ett utmärkt tillfälle att starta en större utbildningssatsning i validering till äldreassistenter. Denna satsning skulle kunna behålla kvar så många kunniga och kompetenta kommunanställda som möjligt, vilka annars skulle riskera gå ut i

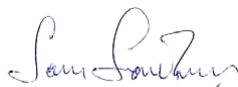
arbetslöshet och kanske gå förlorad för kommunen vid kommande rekryteringar i bättre konjunkturer.

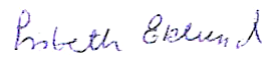
Curt Persson
Ordförande
PRO

Berit Carlström
Ordförande
RPG

Sam Sandberg
Ordförande
SKPF

Lisbeth Eklund
Ordförande
SPRF